

EROTICKÉ AKO KOMICKÉ (V ĽUDOVEJ PIESNI)

Juraj Hamar

V ľudovom prostredí patria motívy otvorenej erotiky a naturalizovaného sexu k tabuizovaným témam. Napriek tomu ten, kto na vlastnej koži zažil tradičnú svadbu, fašiangy či ľudovú zábavu, vie, že s rastúcim veselím sa v tradičnom repertoári zvyšuje aj frekvencia lascívnych a erotických piesní. Tomu, kto sa s ľudovou zábavou stretol len na javisku folklórneho festivalu, isto neušlo pozornosti, že autori tzv. humorne ladených programov s obľubou (hraničiacou s klišé) radi nechajú na scéne zaznieť aj „neslušné“ pesničky, ktoré zaručene u divákov vyvolávajú salvy smiechu. Je namieste položiť si potom otázky, čo má erotika spoločné s komikou, aká je štruktúra komického obrazu v erotickej piesni, ako sa komickí hrdinovia stávajú *a priori* erotickými a naopak. Pre hlbšie objasnenie tejto problematiky bude potrebná synchronná analýza vzťahu komického a erotického v ľudovej piesni so zameraním na systém obraznosti erotiky a štruktúru komického obrazu v ľudovej piesni. V nasledujúcom texte sa pokúsim aspoň o stručný náčrt tejto problematiky.

Repertoár ľudových piesní je aj v širšom európskom kontexte nesmierne bohatý najmä na komické obrazy erotiky. V nich má veľmi dôležité postavenie „erotický hrdina“, ktorého koncepcia je takmer identická s koncepciou „komického hrdinu“, pokiaľ máme do činenia s komickými obrazmi. Pod erotickým hrdinom nerozumieme typ postavy s nadštandardnými sexuálnymi výkonmi, alebo pohlavím, ale subjekt (človeka, personifikované zviera či vec), ktorý stojí v centre erotického básnického obrazu, a jeho aktivity, sociálny status alebo vonkajší fyzický vzhľad majú bezprostredný vzťah k motívu erotiky a sexu v danom básnickom obraze. V systéme erotickej obraznosti ľudovej piesne môžeme vyhraniť tri relatívne diferencované typy

erotických hrdinov, pričom niektoré atribúty v duchu ľudového univerzalizmu a polyfunkčnosti niektorých motívov môžu participovať aj na viacerých z týchto typov.

1. Nerozlíšený typ predstavujú zásadne ľudské bytosti. Vo všeobecnosti sa takýmto typom môže stať ktokoľvek, kto nie je v rámci uzavretého spoločenstva sociálne, morálne, antropologicky ani nijako inak rozlíšený, jeho postavenie je rovnoprávne s ostatnými členmi kolektívu a do centra erotického obrazu sa dostáva len vďaka rôznym, najčastejšie príležitostným funkčným kontextom (svadba, krstiny a pod.). Ide tu predovšetkým o konfrontáciu mužského a ženského pohlavia, ktorá sa v básnickom obraze realizuje na pozadí sémantického poľa erotiky a sexu. Takýmto hrdinami sú mládenci, dievčatá, muži, ženy, starí, mladí, rodičia, deti, družbovia, nevesty a pod., ktorých ľudová pieseň zobrazuje v kontexte pohlavných aktov alebo v reflexii ich vlastných pohlavných orgánov. Sem patria aj erotickí hrdinovia so zamlčaným pomenovaním, pretože v kontexte celkovej koncepcie textu je ich výpoveď realizovaná prostredníctvom tzv. ich-formy. Sú to akoby samotní interpreti ľudovej piesne, ktorí deklamujú dej piesne v prvej osobe singuláru alebo plurálu. Chlapec, dievča, otec, manželka a pod. sa sami o sebe nejavia ako erotickí hrdinovia. Na tomto ich statuse vždy participuje činnosť, ktorú v kontexte deja vykonávajú a metonymický prívlastok, pomocou ktorého sa rozširuje, spresňuje, detailizuje a v celkovom kontexte básnického obrazu umocňuje funkcia hlavnej postavy. Až v tomto okamihu sa z nerozlíšenej postavy stáva erotický hrdina.

*Mariša, Mariša, nechodz do viňnice,
chlapci sú beťári, stáhnú nohavice.*

*Mariša nedbala, do pivnice prišla,
tam ju poscískali, ledvaj domov išla.*

*

*Keď som ja bol malý chlapec, pásaval som telence,
lahél som si do priekopy, šmýkaval som divčence.*

*

*Spí d'ievča, na lavici chrápe,
kocúr sa jej medzi nohy driape.*

*Spí, spí, aňi ňepočuje,
kocúr sa jej na pičke zbavuje.*

*

*Tatko, tatko, čo robíte,
šak tú mamku zadusíte, ajn cvaj.*

*Nezadusím, nezadusím,
ja si na nej oslu brúsim, ajn, cvaj.*

*

*Čakaj ma, mužičku, na peci v kútičku,
donesem ti pičku v červeném ručníčku.*

2. Rozlíšený typ erotického hrdinu má tiež čisto antropologickú podobu. K rozlíšeniu jeho postavenia v uzavretom spoločenstve dochádza predovšetkým na základe reflexie, kedy ho daný kolektív vníma ako „iného“, alebo „cudzieho“; ale najčastejšie je to príslušnosť k inému etniku. Ide predovšetkým o reflexiu inej konfesie, vyšších vrstiev majetkových pomerov, príslušníkov mesta, príslušníkov susednej dediny, príslušníkov niektorých povolání, ale najčastejšie je to reflexia „iných“ etník. Status takéhoto typu erotického hrdinu je do značnej miery sémanticky zaťažený, a preto nie je nevyhnutné, aby na jeho obraze participoval prívlastok. Napríklad už samotný etnonym sa vyznačuje značnou mierou stereotypizácie, ktorá jeho nositeľovi okrem iného pripisuje aj mimoriadne sexuálne schopnosti a pod. Tento typ erotických hrdinov v slovenskej ľudovej piesni predstavujú predovšetkým Židia a Cigáni, ale aj Maďari, Nemci, populárne sú postavy gazdov, štátnych úradníkov, farárov, organistov, mníchov, remeselníkov atď. Pomerne častý je výskyt dvoch hrdinov v jednom básnickom obraze, čím sa jeho eroticko-poetický účinok ešte umocňuje.

*Išla Anča veľa duba,
povedala, že je hrubá,
Žid sa smiav, až tak srav.*

*A Židovka veľa vrbi,
povedala že hu svrbí,
Žid sa smiav, až tak srav.*

*

*Tej nemeckej kuchyni matal som tam Nemkyni,
namatal som teplý kút, ona rečie das ist gut.*

*

*Bil gazda gazdinú po piči chabinú
a gazdiná gazdu po čuráku rázgú.*

*

*A tí páni od počti,
tí piglujú aj kočki.
A tí páni z úradu,
tí piglujú zezadu.*

*A tí páni od dráhi,
tí piglujú moc rázi.
A tí páni financi,
tí to melú aj v tanci.*

*

*Ked som išiel od Prešporka sticha,
videl som tam na židovke mnícha.
Čože robíš na židovke, mníše?
Povedal, že po latinsky píše.*

3. Karnevalový typ erotického hrdinu predstavujú predovšetkým antropomorfizované obrazy zvierat a vecí, ktoré v duchu bachtinovského karnevalového „sveta naopak“ konajú ako ľudia. Samozrejme v kontexte erotických obrazov ide predovšetkým o napodobňovanie sexuálnych aktov ľudí, alebo v prípade, keď komických hrdinov predstavujú samotné pohlavné orgány, je to zasa groteskné napodobovanie činností, ktoré sa v zmyslovej skúsenosti reálneho „neotočeného“ sveta človeka a prírody javia ako samozrejme až banálne (práca, zaobstarávanie obživy, kvitnutie a ďalšie vegetatívne procesy rastlín atď.). Takéto typy erotických hrdinov v slovenskej ľudovej piesni najčastejšie predstavuje bohatý zoologický inventár domácich i voľne

žijúcich zvierat (zajac, lasica, medveď, líška, baran a ovca, had, jašterica, mačka, ryba, rôzne druhy vtákov atď.), rôzne pracovné rekvizity (kolo-vrat, vreteno), iné neživé predmety (fajka, pytlík, uzlík), ale hlavne ženské a mužské pohlavné orgány (pička, kokoš, vajká) a pod.

*Na Čiernej hore cicinka ore,
vajčurky brána, pička pohána.*

*

*Ňboj sa ti, pička, hladu,
veď ťa vajka vichovajú.
Konček orie, pička bráni,
vajcia choďia po žobraňi.*

*

*Kázala Anička Janičkovi,
by sa jej podíval medzi nohy.
Medzi nohy na kolená,
či je tá kukučka operená.*

*

*Veselá som, veselá celá celučičká,
zarosla mi trním rit, rozmarynom pička.*

*

*Okolo Trenčína letela cicina,
pička na lopate, vitajte ujčíná.*

*Okolo Trenčína letela cicina,
kokot na lopate, vitaj, milý brate.*

Komické principiálne vychádza z antropologických základov, a preto veľmi dôležitú funkciu zohráva sociálna povaha komických obrazov v ľudovej piesni. Podľa francúzskeho filozofa Henriho Bergsona (1993, s. 15) je komická obrazotvornosť dôkazom toho, ako vo všeobecnosti pracuje kolektívna ľudová predstavivosť. Tá vychádza predovšetkým zo skutočného života, vlastnej zmyslovej i citovej skúsenosti, a je neoddeliteľne spojená aj s ľudovou piesňou. Práve v autenticky zažitej zmyslovej skúsenosti sa formujú predstavy ľudového básnika o usporiadaní sveta i o svojom vlastnom mikrokozme. Neustála konfrontácia vlastných

životných skúseností s okolitým svetom modeluje aj jeho básnickú predstavivosť o tomto svete. Svoje poznatky o zhode i rozpore ideálneho s reálnym (takisto emócie, ktoré toto poznávanie sprevádzajú) odovzdáva prostredníctvom obrazov uchovávaných v kolektívnej pamäti. Medzi ideálnou predstavou a básnickou imagináciou – vlastnou reflexiou reálnej životnej skúsenosti nachádza svoje uplatnenie aj komická obrazotvornosť.

Filozof Umberto Eco (1994, s. 97) vo svojej štúdií o komične hovorí okrem iného, že komický efekt sa dosiahne vtedy, „*keď sa poruší nejaké pravidlo (väčšinou, no nie nevyhnutne, pravidlo menšieho významu, napríklad pravidlo etikety)*“. Aj v komických obrazoch v ľudovej piesni sa často stretávame s porušením kolektívnych noriem, ktoré však môže byť iba všeobecne akceptovateľným porušením, ktoré je kolektív ochotný tolerovať. Porušenia kolektívnych noriem, predstáv a ideálov, nachádzame v ľudovej piesni najčastejšie v rámci štyroch tematických, relatívne samostatných okruhov, ktoré predstavujú 1. etické, 2. estetické, 3. antropologické a 4. jazykové normy a ideály. Množstvo motívov má však univerzálny charakter, a preto môžu byť zastúpené vo viacerých tematických skupinách naraz. Zároveň sa môžu v jednej piesni vrstviť motívy z viacerých navzájom diferencovaných tematických okruhov, čím sa dosahuje zvýšenie ich komického účinku.

Porušenie etických noriem nachádzame v obrazoch zložito štruktúrovaných sociálnych vzťahov v rámci rodiny (rodičia – deti, milý – milá, otec – matka, manžel – manželka, svokor – svokra, kmotor – kmotra, vdovec – vdova); vo vzťahoch v rámci kolektívu (muži – ženy, chlapci – dievčatá, jednotlivci – kolektív, mladí – starí); v kolektívnych vzťahoch so širším kontextom (cudzí, resp. iní – svoji); ďalej sú to obrazy negatívnych ľudských vlastností (hlúposť, naivnosť, lenivosť, chamtivosť, nevera, obžerstvo, opilstvo, zvlášť opilstvo žien, pýcha, klebetnosť, strata panenstva, „radodajnosť“); časté sú obrazy zlej telesnej hygieny a desakralizácie jedla. Do tejto skupiny patrí aj reflexia takých obrazov, ktoré sú v zmysle spoločenskej etikety tabuizované, najmä pohlavný styk a telesné vyprázdňovanie.

*Ach, mamičko moja, to nemôže biť,
abich ja líhala konča vašej riti.*

*Vi bi ste sa líbali, líbali,
mne bi ste spat nedali.*

*

*Dole Váhom voda klcká,
gdosi moju milú trcká.*

*

*Išel kmoter s kmotru do húšča na hríbi,
obrátel kmotričke košielku na ruby.*

*Kmotrička, kmotrička, jako sa vám líbi,
veru lepšie, kmotre, jako hladat hríbi.*

*

*Milá, milá, ňeverím ti,
kúpim zvonček, zavesím ti.
Keď ti budeš druhím dávat,
zvonček bude pocengávať.*

*

*Bola bi ti ja dala aj za jenu korunu,
až potom ti budeš vedieť, čo to ja mám za huňu.*

*

*Chodí drotár po dedine, diefka nanho volala,
abi jej šiel zadrótovať dierku medzi noháma.*

*

*Nesedávaj na ohnišči,
lebo sa ti zanečíščí.*

*

*Jako si ma jebal na tom stodolisku,
bodaj šťastie nemal na tom kokotisku.*

*Jako si ma jebal, tak som ti držala,
do riti si vepchal, pička vrzukala.*

*

*Pičurienka, pička, bielym kvetom kvitne,
bude to šuhajko, kerí do nej pichne.*

*

*Hajačky, hajačky, dalas mi stojačky,
lepšie mi to padlo jak hrniec omáčky.*

Porušenie estetických noriem sa vzťahuje predovšetkým na predstavu estetického ideálu, ktorú kolektív uplatňuje na jednotlivcovi, alebo užšom kolektíve (napríklad na príslušníkoch jednej sociálnej skupiny). Je to predovšetkým reflexia vonkajších atribútov telesnej krásy (pekná postava, tvár, oči, vlasy), ale estetický ideál uplatňuje ľudový spevák nielen na vonkajších telesných znakoch, ale aj na jednotlivých atribútoch oblečenia, alebo výsledných produktoch ľudskej práce.

*A ty, Kača rapavá, nesadaj si polla mna,
lebo tvoje rapiny popadajú aj na mna.*

*

*Mala som frajera z dolného majera,
mal on oči také jako pol taniera.*

*Mala som frajera, bol trojakej krásy,
rapavý, karpavý, kučeravé vlasy.*

*Rapavý, škúlavý na obidve oči,
ani mu to perko odo mna nesvedčí.*

Porušovanie antropologických noriem takisto súvisí s kolektívnymi predstavami o dokonalom ľudskom tele (najmä v zmysle jednotlivých ideálnych mier a proporcií v rámci antropologickej konštrukcie tela ako uzavretého, dokončeného celku). Porušenie týchto noriem prináša obrazy postáv s rastovými chybami a defektmi (malý vzrast niektorých orgánov alebo celého tela, nadmerný vzrast niektorých orgánov, deformovanosť niektorých orgánov, poruchy zraku a sluchu, telesné anomálie a pod.). Sem zaradujeme aj skupinu antropomorfizovaných zvierat a vecí, ktoré v rozpore so životnou skúsenosťou a objektívnou realitou ožívajú a konajú v zastúpení ľudí, alebo v spolupráci s nimi. Podobne sa správajú aj niektoré ľudské (najčastejšie sexuálne) orgány, ktoré oddelené od tela konajú samostatne ako celok.

*V jednej d'iere ňetopiere
a v tej druhej vrabce,
cigánka má takú chadžu,
boli by z nej strapce.*

*Ak máš veľkí, ak máš ťenkí,
namotaj si kúďele,
najprv ňuchaj, potom št'uchaj,
pomáhaj si prdele.*

*

*Povedala straka vrane,
že si spravia z riti sane.
Že sa budú tak voziti,
od prdele až do riti.*

*

*Čože je to za skleňički, od tej večeť maličká?
Tá maličká to je samček a tá večia samička.*

*

*Za našimi humny išiel kokot s bubny
a tak vám bubnoval, skoro sme ohluchli.*

Porušenie jazykových noriem sa dotýka tak vonkajších – formálnych, ako aj vnútorných – obsahových aspektov kolektívneho jazykového úzu. V komickom básnickom obraze sa takéto porušenie kolektívnej jazykovej normy prejavuje okrem iného aj používaním rôznych onomatopoických slov, nezmyselných a skomolených slov, vypožičaných a skomolených slov z jazyka iných etník a pod. Sem patrí aj používanie slov, ktoré sú z hľadiska kolektívnej morálky vo všeobecnosti považované za vulgárne a neslušné (najčastejšie ide o expresívne pomenovanie pohlavných orgánov a pohlavného aktu). Komický efekt môže nastať aj zámernou, nelogickou zmenou niektorých formálnych činiteľov v rámci celkovej štruktúry verša (rytmus, rým) atď.

*Fidli, fidli, fidli, liť,
kázala si vypíliť.*

*A ja som jej vypilev,
na bok som si zakrivel,
fidli, fidli, fidli, lit'.*

*

*Ligo-ligo-ligotina ligota,
ňestaraj sa, moja milá,
len ho ta, len ho ta.*

*

*Šúchala sa Á po lavici BÉ,
zadrela si CÉ do papulice.*

*

*Išla baba rexum garda undrfajer cez rybník
postretol ju šinka brinka zvonka cinka kominík.*

Dôležité v systéme komickej obraznosti je aj to, kto porušuje spomínané pravidlá. Podľa Eca pravidlo musí byť porušené „*niekým, kto nám nie je sympatický, pretože je predstaviteľom nevznešeného, nízkeho stavu, je odpudzujúci (kvázi animálny)*“ (Eco 1994, s. 97). V komických obrazoch v ľudovej piesni toto pravidlo skutočne porušuje niekto, „kto nám nie je sympatický“, lebo je cudzí, alebo iný (kňaz, Žid, Cigán, mládenci a dievčence zo susednej dediny a pod.), alebo niekto, kto je predmetom našej kritiky (manžel, manželka, rodičia, svokra, kmotor, kmotra, mládenci a dievčence v dedine, starí ľudia a pod.). V ľudovej piesni to však môžeme byť aj my sami, ak je komický obraz výrazom autoironie, alebo niekto z našich blízkych, ktorí sa často môžu vďaka funkčnému kontextu piesne príležitostne stať „iní“ (mladý zať, mladá nevesta, kuchárky, družbovia, starejší a pod.). Ľudová imaginácia tu nachádza množstvo autostereotypov a heterostereotypov komických hrdinov. Frekvencia krstných a rodinných mien, lokálnej topografie a pod., svedčí okrem iného aj o tom, že dôležitú funkciu v štruktúre komického obrazu v ľudovej piesni má uplatnenie stereotypizácie na lokálnych komických hrdinoch.

*Umrela cigánka v Seged'íne,
ňimala ňišt chľpkov na chud'íne.
Aj čo mala, kad'e št'ala,
aj to si zúbkami ostrihala.*

*

*Tancovav bi kňaško,
ale mu je ľaško.
Orgaňistu prosev,
abi mu riť nosev.*

*

*Pán starejší premilení,
čo sa vám to v griťi mrví?
Máťe vi tam prepelice,
rozdriapu vám nohavice.*

Zmyslovú skúsenosť človeka odráža aj erotická symbolika ľudovej piesne. Najčastejšie ide o vonkajšiu zmyslovú podobnosť symbolov so sexuálnymi orgánmi (falus, vagína, genitálie) a s aktom plodenia. Tie patria zároveň k najarchaickejšej vrstve erotických symbolov. Nos a prsty svojim vonkajším valcovitým tvarom, veľkosťou, vztyčenosťou a pod. najčastejšie zastupujú mužský pohlavný orgán. Brucho, zadnica, ústa zasa predstavujú ženské pohlavné orgány. Tu sa zdôrazňuje najmä ich okrúhlosť, veľkosť a otvor, ktorý reprezentuje akúsi „ulitu“ – priestor, kde vzniká život, kde sa rodí nový svet, alebo hniezdo, pričom slama a prútie, z ktorých je vystavané, reprezentujú hmatové pocity hladkosti a drsnosti, zastupujú vlasy, chlpy, srst' (podobne je to s obrazmi tŕnia a trávy).

*Ket som išiel z hája na prvého mája,
vajčurky mi brnkotali, cicinka mi stála.*

*

*Anička konope močila,
žaba jej do pičky skočila.
Neboli konope, leš bol len,
vyskoč mi, žabička, s pičky ven.*

*

*A tam hore na Pováží sedem kilov pička váži,
zarostená, chupatá, váži aj pol deváta.*

*

*Ked si dala Cigánovi, daj aj mne,
Cigán má len jedno vajce, ja mám dve.*

*

*Už som prešiel Tatry chobot,
nevidel som taký kokot.
Jeden taký duhý mával,
orechy ním oraňoval.*

Významnú časť erotickej symboliky tvoria obrazy z prírody, ktoré sú tiež reflexiou vonkajších fyzikálnych vlastností daných predmetov, alebo predstavujú ešte archaickú symbolickú vrstvu motívov spojenú s predstavou plodonosnej a prosperitnej funkcie rôznych vegetácií, alebo ich častí (napr. šiška). Ženské pohlavné orgány niekedy zastupuje symbolika kvetín (druh, farba, vegetačný stav – napr. kvitnutie). Oblúbeným je aj symbol záhradky. Mužské pohlavné orgány zasa zastupujú rôzne korene (chren), alebo časti stromov, pričom strom je tiež starým symbolom života a modelom usporiadania kozmu.

*Ani by ste neverili, jaká som ja vrtká,
na zadku mám poveterník a na pretku šiška.*

*

*Moja pičurienka na červeno kvitne,
buďe to za chlapca, čo mi do nej pichne.*

*

*Bodaj ta, moj milý, bodaj ta vret hádzal,
ket si mi pri riti záhradku rozhádzal.*

*To je chren, to je chren,
čo to visí chlapcom z gací ven.*

*

*Prišiel ke mne včera večer kdosi,
doniesel mi v nohaviciach čosi
a to bolo také jako drevo,
len sa mi to medzi nohy drelo.*

Najrozšírenejší inventár prírodných erotických symbolov predstavujú zvieratá. Opäť sú to na jednej strane archaické obrazy zvierat ako reprezentantov sily, plodnosti a potencie a na strane druhej obrazy založené na zmyslovej skúsenosti človeka, spojené s podobnosťou pohlavných orgánov (srst', tvar, farba, pach a pod.) a sexuálneho aktu. Symbolmi ženských pohlavných orgánov sú napr. prepelica, ryba, cicca, kukučka, veverica. Mužské pohlavné orgány zastupuje napr. syseľ, had.

*Chvalabohu na visosti, táto riba nemá kosti.
Nemá kosti ani rebrá, a preca je taká dobrá.*

*

*Spadla do jami hore nohými,
ukázala vevericu medzi nohými.*

*

*Ňechcem baraňinu ani hovězinu,
len takú zverinu, čo dvíha perinu.*

*

*Ked som bola malá, maličkú dievečkú,
kukávali chlapci na moju dierečku.*

*A ked som vyrostla, do rozumu prišla,
pustili mi chlapci medzi nohy sysla.*

*Jaj, mamičko moja, čo je to za sysla,
celý mi tam behél, kapsa mu odvisla.*

*

*Išla Anička do hajičička travu žat,
poščípal jej pičku, pičurienku, pičku,
pičurku, pičku, pičku had.*

Poslednou vrstvou je symbolika pohlavného aktu, ktorá konfrontuje svet ľudí a svet zvierat. Ide najmä o vonkajšiu podobu polôh a pohybov pri sexuálnom akte. Tu sa symbolicky zobrazuje sexuálny akt v rámci jedného zoologického druhu, napr. ovca a baran, zajace, alebo miešaním dvoch druhov, napr. zajac a lasica, mačka a myš, líška a medveď.

*Br, ovečka, br, jedna na druhú,
skočiv baran na ovečku,
na tú, na tú, na tú, na tú,
na tú hrbatú.*

*

*Tancovali dvá zajáci popolavej srsti,
keré dievča nesce dávat, nech si drží v hrsti.*

*

*Id'e zajac po pažiti, píta si on od lasici.
Lasic, lasic, daj mi z toho, daj mi z toho,
čo ti tečie voda z toho.*

Bohatosťou erotických symbolov vyniká aj okruh remesla a práce. Sú to najmä symboly, obraznosť ktorých je založená na konfrontácii ľudských pohlavných orgánov s vonkajšími objektívnymi materiálnymi vlastnosťami predmetov. Sem patria rôzne druhy náradia (vreteno, kolovrátok, pero, pipka, nôž, osla), ďalej sú to symboly samotnej práce konfrontované s ľudským pohlavným aktom (pasenie, oranie, brúsenie náradia, pílenie, drôtovanie, vymetanie komína, „pigľovanie“).

*Anička má kolovrátek, Janko zase vreteno,
ked to dajú dohromady, to by sa im vrtelo!*

*

*Čože je to za pisára, čo to v noci píše,
pichne pero do pičurky a len ritú kníše.*

*

*Pásov koziar kozi,
koziarka kozlence,
prepásli sa g jarku,
koziar na koziarku.*

*

*Mala som frajera orgaňistu,
spravil mi organček na ohňisku.
Bodajže ťa, orgaňista,
jak mi ten organček pekne píska.*

*

*Ide sedlák z oráni,
dal sa do piglování.
Kone nehal v pluhu stát,
išiel si zapiglovat.*

Erotickú symboliku nájdeme aj pri príjemnejších ľudských činnostiach, ako je práca. Obyčajne sú spájané najmä s oddychom, rôznymi pôžitkami, predstavou príjemných pocitov a slasťou (sladkosť, teplo, fajčenie, chuť a pod.).

*Hore – dole bežala s javorovú putnú,
každému sa chválila, že má ona chutnú.*

*

*Bola v hájku, njesla trávku,
kukala sa medzi nohy, de má fajku.*

*Ja mám fajku, ty máš pipku,
môžeme si zapalovat každú chvíľku.*

*

*Povedala liška meved'u, medved'u,
že má vona slačiu od medu, od medu.*

S topografickou symbolikou erotiky sa stretávame najmä pri obrazoch, ktoré predstavujú priestorové určenie umiestnenia pohlavných orgánov (pri zadnici, pod pupkom, pod bruchom, vyše kolien) a vymedzenie hraníc tohto priestoru (napr. nohami, kolenami).

*Pán starejší, čo vám poviem,
jaj, čo má dievča višé kolien.*

*Má tam ona pekné vtáča,
ja, pán starejší, ňech opáčia.*

*

*Pička moja, pička, ty moje ímanie,
prečo si si našla pri riti bývanie.
Prečo nie na pupku, alebo na brade,
ale až pri riti, pri tom veľkom smrade.*

*

*Anička dušička, máš biele kolená,
pusti ma medzi ne, budeme rodina.*

Iný typ topografickej symboliky sa uplatňuje pri básnických obrazoch sexuálnych aktov ľudí, pričom tieto symboly vypovedajú buď o ich polohe (ľahnúť si „horeznačky“, robiť „to“ „stojačky“), alebo mieste, kde sa sexuálny akt odohráva (na slivke, na jabloni, na sene).

*Ajački, ajački, dala mi stojački,
lepši mi to padlo jak hrniec omáčki.*

*

*Janko bude husi pást, Anka zase kačky,
Janko lahne dole bruškom, Anka horeznačky.*

*

*Aby dala pod bránú, aby dala skrablánu,
pod bránú skrablánu sirku zapáliť.*

*Aby dala na jabloni, aby dala jako vlóni,
na jabloni jako vlóni jablk natrháť.*

Pre ľudovú imagináciu je tiež príznačná reflexia existenciálneho oblúku života človeka. A tak aj v ľudovej piesni môžeme nájsť obrazy erotiky, v ktorých je pre každé obdobie ľudského života charakteristická iná časť inventáru symbolov a priamych pomenovaní. Obrazy erotiky pri jej prvom prebúdzaní v mládeneckom alebo dievčenskom veku sprevádza túžba po poznaní, ochutnaní, prvých intímnych dotykoch, skúsení pohlavnej lásky na vlastnej koži a pod. Obraznosť je plná vízií, snov a fantázie. Symboly sú často idealizované, romantické až sentimentálne. Prebieha tu boj medzi tabuizovaným (dievča si chráni svoj zelený veniec, nechce ukázať, čo má pod sukňou) a tým, kto tabu neuznáva (chlapec je zvedavý, túži po zmyslovej skúsenosti aj za cenu porušenia tabu).

*Ach, mamičko, mamko,
prišiel ke mne Janko,
šak som sa zasmála.*

*Mal pri riti pytlík,
pri pytlíku knutlík,
na pôl rífa bezmála.*

*

*Anička, dušička,
nenechaj ma trápít,
roztáhni nožičky, hej,
nemôžem ti trafiť.*

*A já som roztáhla,
jako si mi kázal,
jak mi čil netrafiš, hej,
nech ta Parom skára.*

*

*Chlapci, povjém vám,
holú pičku mám.
Velice proste,
nech mi zaroste,
šak to bude vám.*

V staršom veku sa v erotickej obraznosti už odráža bohatá zmyslová skúsenosť dospelého človeka. Spomínaný konflikt medzi dievčaťom a chlapcom sa medzi ženou a mužom často mení na jednoduché „chceš – nechceš“, „dáš – nedáš“. Postupne sa začína diferencovať citový vzťah a erotická túžba. Obraznosť prepuká do alegorických predstáv, priame pomenovanie sa často oddelí od človeka (napr. pohlavné orgány začnú konať samostatne, v rovnoprávnom zastúpení celého človeka). V týchto „dospelých“ obrazoch erotiky a sexu je tendencia k menšej obraznosti pomenovaní a tie sa zároveň stávajú jednoznačnejšie. Dospelý človek je do tabu erotiky a sexu zasvätený a všetky zmyslové obrazy dôverne ovláda. O erotike sa vyjadruje otvorenejšie a zasvätenejšie. Na tejto úrovni je typické aj používanie expresívnejších slov v priamych pomenovaniach.

*Pičurjenka, pička, čos taká krvavá,
ty si sa tej noci s čuráčkom ihrala.*

*

*Navarila piča piva, vajcia sa opili,
prišli domov uplakaňie, že sa s pičov pobili.*

*

*Pod borovičkov krútila pičkov,
nie celov, nie celov, len polovičkov.*

*

*Pri Trenčíne na Ratúzi
vysí pička na dva fúzy.
Ide to, nejde to,
necháme to na leto.*

V starobe si človek s postupným ubúdaním životných síl uvedomuje aj isté obmedzenia vo svojom pohlavnom živote. Tieto obrazy starnúceho tela sú však v ostrom kontraste s vlastnou bohatou celoživotnou skúsenosťou. Odstup, múdrosť a nadhľad nad životom sa prejavuje aj v jeho nazeraní na pohlavný život. S úsmevom a sebaironiou spomína na časy svojej sexuálnej aktivity. Všetko to, čo sa vytratilo z tela, objavuje sa ešte s väčšou silou v naturalizovaných obrazoch erotiky, lascivnosti a sexu.

*Ešte som ja chvalabohu nie starí, nie starí,
ešte moje haraburďi nastali, nastali.*

*

*A ja som si mislev, že sa to len duchňi,
a to moje inštrument'i o holú zem buchli.*

Dnes, najmä v laickej verejnosti, často prevláda nesprávny názor, že ľudové piesne s motívmi naturalizovanej erotiky, lascivnosti a sexu sú zásadne mužského charakteru. Mužský pól je tu však vzácné rovnocenný so ženským (a netýka sa to len obraznosti v piesňach, ale aj ich interpretov). Podľa poľského folkloristu Jerzyho Bartmińskiego predstavuje práve táto rovnováha dvoch pólov, popri dynamike a harmónii, tretí – základný rys zmyslovej psychiky ľudovej erotiky. Platí to aj pre erotickú symboliku a priame pomenovania, ktorých nachádzame v prostredí „ženskej“ erotickej imaginácie nepreberné množstvo, od romantických tzv. vienkovských obrazov až po otvorený expresívny telesný naturalizmus.

*Kebi si ma viđev v tanci,
ale bi si krúťev vajci,
kebi si ma viđev opilú,
ale bi si krúťev cicinú.*

*

*Jako si ma jebal, tak som ti držala,
do riti si vepchal, pička vrzunkala.*

*

*Tiridy, tiridy mám na pičke hnidy,
kdo mi ich vytuče, dam mu na papuče.*

Literatúra:

Bachtin, Michail Michailovič 1975: *François Rabelais a lidová kultura stredoveku a renesance*. Praha: Odeon.

Bartmiński, Jerzy 1974: „Jaś koniki poił.” Uwagi o stylu erotyku ludowego. *Teksty* 1974, č. 2, s. 11–24.

Bergson, Henri 1993: *Smích*. Praha: Naše vojsko.

Eco, Umberto 1994: Hranice komickej slobody. *Slovenská hudba* 20, č. 1, s. 103–124.

Garaj, Bernard 1995: *Gajdy a gajdošská tradícia na Slovensku*. Bratislava: ASCO.

Krekovičová, Eva 1990: Erotické motívy v slovenskej ľudovej piesni. In: *Socio-logické a štýlotvorné koncepty v etnomuzikológii. Zborník z 20. etnomuzikologického seminára*. Bratislava: Slovenská muzikologická asociácia pri Slovenskej hudobnej únii, s. 69–73.

Krekovičová, Eva 1995: Obraz Žida v slovenskom folklóre. In: *Židovská identita včera, dnes a zajtra*. Bratislava: Československá únia židovskej mládeže – Ústav etnológie SAV, s. 41–67.

Leščák, Milan – Marčok, Viliam (eds.) 1980: *Červené jablčko v oblôčku mám. Ľudová ľubostná pieseň*. Bratislava: Tatran.

Marčok, Viliam 1980: *Estetika a poetika ľudovej poézie*. Bratislava: Tatran.

Poznámka: V texte sú použité fragmenty piesní z publikovaných a rukopisných prác ako aj zo súkromných zbierok J. Blaha, B. Garaja, M. Járeka, M. Ruska, V. Židekovej a autora. Časť je z rukopisu zbierky svadobných piesní Pavla Stopku (archív Ústavu etnologie Slovenskej akadémie ved, inv. č. 1330). Transkripcia rešpektuje zápisy zberateľov.